

REKLÂMIN HATALI İLÂÇ KULLANIMINDA ROLÜ

Prof.Dr. R.Kâzım TÜRKER*

İlâç, sıradan bir tüketim ürünü değildir. Bu bakımdan ilâcın etkisi, kalitesi, niteliği ve niceliği bakımından, diğer sıradan tüketim ürünleri gibi reklâm-la tanıtılması son derece sakıncalıdır. İlâcın tanıtılması, bu konudaki uzmanlar tarafından sadece hekim ve eczacılara yönelik olmalıdır. Aksi durumlarda tüketiciyi yanıltabilecek önemli hatalara ve yanlış ilâç tüketimine neden olabilir. Nitekim 1928 yılında yürürlüğe giren 1262 no'lu yasa, basın ve yayın organları aracılığı ile yapılan ilâç reklâmını yasaklamış ve bu konudaki kuralları tespit etmiştir. Ülkemizde durum bu olmakla birlikte, son yıllarda basın ve yayın organları aracılığı ile yasal olmayan ve hatta hatalı olarak adına "ilâç" denen pek çok maddenin reklâmlarına tanık olmaktayız. Bu durum, ülkemizdeki ilâç kullanımında düşülen hataların önemli bir kaynağını teşkil etmektedir.

Hekimlere yönelik ilâç tanıtımı, tıbbî yayınlar, ilâç propagandistleri, sempozyum, seminer ve kongreler aracılığı ile olur. Anlaşılabileceği gibi bu kabil tanıtımlar, tüketiciyi hiçbir şekilde etkilemez. Tıbbî dergilerde ilâç tanıtımı ve reklâmı sakıncalı değildir. Ancak bu konuda da önemli ölçüde noksanlarımız vardır. Şöyle ki, bir uluslararası tıbbî dergide yapılan reklâmlarda, görsel bazı abartmalar yanında, ilâcın farmakolojik yönden geniş bir tanımlanması yapılır. Böyle bir reklâm sayfası dikkatle incelendiğinde ve okunduğunda ilâcın etkisi, değişik kullanım yerlerindeki dozu ve en önemlisi toksisitesi hakkında tam bir farmakolojik bilgi verilir. Buna karşın, ülkemizde yayımlanan tıbbî dergilerde ilâç reklâmları yetersiz, gereksiz yere abartmalı ve hiçbir farmakolojik temel bilgileri kapsamaz. Bunun bir sonucu olarak hekimlerin bu şekildeki yollardan, özellikle yeni ilâçlar hakkında bilgi edinmeleri hemen hemen imkânsızdır. Esasen her hekimin, gerek yeni bir ilâcın tanıtımında gerekse bilinen bir ilâcın yeni etkileri hakkında bu şekildeki kaynaklardan yararlanması beklenilmemelidir. Bununla birlikte batı ülkelerinde olduğu gibi, tıbbî dergilere verilen reklâmlar tam bilgileri kapsayacak şekilde detaylı olursa, kuşkusuz bu şekildeki tanıtımlar son derece yararlı olur.

Fazla ilâç kullanımında kısır döngü.

İlâç tanıtımında diğer bir yol propagandistler aracılığı ile olur. Gelişmiş batılı ülkelerde ilâç propagandistliği, son derece ciddi bir meslek dalıdır. İlâç sanayii, bu sektörde hizmet verecek elemanlarını ciddi bir eğitime tâbi tutar. Bir propagandist, reklâmını yapacağı bir ilâç hakkında hekim ve eczacıdan gelecek ileri bilimsel düzeydeki sorulara cevap verebilecek şekilde eğitilir. Propagandistin diğer bir görevi, cevabını veremeyeceği soruları araştırmak, öğrenmek ve en azından bu konuda gerekli bilgiyi alabileceği kendi kurumunu veya diğer kurumlardaki bilim adamları ile temasa geçmektir. Propagandist, bu şekildeki soruların cevabını en tatmin edilir şekilde soru sahibine iletme yükümlülüğündedir. Kuşkusuz bu sorunun cevabı bilimsel bir yayın olabileceği gibi, yepyeni araştırma konusu olarak da ortaya çıkabilir. Gelişmiş ülkelerde bu şekilde ciddiyetle ele alınan konu ne yazık ki, gelişmekte olan ülkelerde tamamen başka şekilde işler. Bu ülkelerde propagandistin görevi, her ne pahasına olursa olsun reklâmını yapacağı ilâcın daha fazla tüketimini sağlamaya yöneliktir. Bu konuda çeşitli yollara başvurulur. Bunların hepsini burada sıralamaya gerek yoktur. Çarpıcı bir örnek olarak "Acı Haplar" adlı kitabın yazarı Diana Rose'un birkaç yıl önce ünlü "Lancet" dergisinde yayımlanmış bir söyleşisinde burada tekrar etmek herhalde pek çok şeyi açıklayabilir. Yazar, Brezilya'da özel muayenehanesi olan bir hekimin ziyaret ediyor. Bu hekim aynı zamanda Brezilya Senatosu'nda üyeymiş. Her ayın yirmi bir günü hasta kabul ediyormuş. Her ayın ilk onuncu gününden itibaren ofisinde propagandist kabul etmemeye başlamış. Çünkü bu on günlük süre içinde ofisinde ilâç numunesi koyacak yeri kalmamış. Bu on gün içinde kendisine gelen diğer hediyelerin maddî değeri, Brezilya için azımsanmayacak düzeydeymiş. Bu hekim, yazara ülkesindeki ilâç tüketiminde gerçeğin bilim-

* A.Ü. Tıp Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı.

sellikten tamamen uzak, tam anlamıyla ticarî bir propaganda mekanizmasının geçerli olduğunu ifade ediyor. Gelişmekte olan ülkelerde aşağı yukarı durum aynıdır. Şayet bu ülkelerde hekimlerin ilaçlar hakkındaki bilgileri optimum bir düzeyde tutulabilirse, bu denli başıboş tüketim olmaz ve bunun sonucu olarak bilinçsiz ilaç kullanımı da bir ölçüde önlenmiş olur.

İlaçlar hakkındaki bilgi iletişiminin diğer bir yolu bilimsel sempozyum, seminer ve kongrelerdir. İleri batı ülkelerinde sanayinin bir program dahilinde sürdürdüğü bu iletişim yolu, akademik kurumların konu ile ilgili saygın bilim adamlarının da iştirak ettiği uluslararası bilimsel toplantılara sergilenir ve bildiriler yine uluslararası sirkülasyonu olan bilimsel dergilerin eki olarak yayımlanır. Bilgi iletişimi bu akademik toplantıların önemi son derece açıktır. Kaldı ki, bu kabil toplantı sonuçları mutlaka yayınlanır ve dünyanın her yerinde toplantılara iştirak olanağı olmayan kişi ve kuruluşlara da duyurulmuş olur. Ülkemizde bu şekil bilgi iletişimi henüz yerleşmemiştir. Zaman zaman belirli bir ilaç hakkında genellikle tek konferansçının çağrıldığı toplantıların bilgi iletişiminde önemli hiçbir katkısı olmaz. Kaldı ki, yapılan çalışmaların konu ile ilgili uzmanlarca açıkca tartışılmaması veya bilimsel literatürde yayınlanmaması da bilgi iletişimini olumsuz yönde etkiler ve konu tam anlamı ile bir reklâm olmaktan ileriye gidemez. Son yıllarda benzer toplantıların sayısı belirgin bir şekilde artmaktadır. Özellikle yeni ilaçlarını lanse etmek isteyen firmalarca, ülkemizde sergiledikleri durum budur. Hal böyle olunca bu şekildeki toplantılara, bir bakıma "reklâm" demek, belki de en yerinde yakıştırma olur. Şu da bir gerçektir ki, benzeri toplantılar kalkınmakta olan ülkelerde hemen hemen aynıdır.

Tamamen yasa dışı olmasına karşın, zaman zaman günlük basın ve yayın organlarında verilen reklâm ilânları da bilinçsiz ilaç kullanımına neden olur. Günlük basın ve yayın organlarında reklâmı yapılan ilaçlar batılı ülkelerde yok mudur? Bu soruya verilen cevap, "vardır!" Ancak bu ilaçlar özel bir ad altındadır ve "OTC" denilen ilaçlardır. Nitekim ABD'de bir süre kalmış ve yurda dönmüş sıradan bir vatandaşımıza "ilaçların reklâmı ülkemizde yasaktır" deseniz biraz yadırgayabilir. Bu bakımdan konuya biraz açıklık getirmek gereklidir. OTC ilaçlar, eczane, hafta bazı süpermarketlerden reçetesiz olarak alınabilen ürünlerdir. İçeriklerinde çok defa reçete ile satılan klâsik ilaçların etken maddeleri azaltılmış dozlarda bulunur. Vitaminler, metal katışmaları, bazı antigripal ilaçlar, antiseptikler v.s. Böyle ilaçlar, tüketicinin hekime başvurmasına gerek olmayan durumlarda kolaylıkla alabileceği ve o esnadaki sorununu kolaylıkla halledebileceği ilaçlardır. Ancak unutulmaması icabeden bir husus vardır ki, bu ilaç şekilleri de etken maddeler içerirler. Bunlar da bilinçsiz olarak kullanıldıklarında önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olurlar. Ayrıca benzer ilaçların

reçetesiz olarak alındığı ülkelerde, tüketici her türlü sağlık sorununu en ince detayı ile bilir. Senede en az birkaç defa doktoruna görünüp, tam bir tıbbî incelemeden geçer. İlacın faydası yanında zararının da bilincindedir.

Hekime, hastalığının çok ilerlemiş döneminde başvurma, ülkemiz koşullarında ve halkımız arasında geçerliliğini ileri boyutlarda korumaktadır. Ortalama olarak kişi başına düşen hekim muayenesi nerde ise beş altı yılda birdir. Sağlam gövülen bir kişinin aslında önemli bir hastalığı olduğunu, insanımız çoğunlukla bir komplikasyonla karşılaştığı zaman anlar. İnsanlarımızın bu durumlarla her an karşı karşıya kalmalarının nedenlerini burada sıralamaya gerek yok. Ancak eğer OTC ilaçlar ülkemizde yasallaşsaydı, önemli bir hastalığın belirtisi olan bir sübjektif araz, bu ilaçlarla kamufle edilecek ve yaşam için önemli bir sorun gözden kaçabilecekti. Ayrıca OTC ilaç kullanan kimselerde, önemli bir hastalığın tedavisi için hekim tarafından önerilen ilaçlar olumsuz yönde etkilenebilir ve bunun sonucunda ya esas ilacın etkisi azalır veya beklenmeyen önemli bir yan etki ortaya çıkar. Kısacası ülkemiz, henüz OTC preparatlar için hazır değildir.

Sonuç olarak, ilaç tanıtımında reklâmın hedefi, hekim ve eczacıya yönelik olmalıdır. En yararlı reklâm, bilimsel tıbbî yayınlar aracılığı ile olanıdır. Günlük basın ve yayın organları ile ilacın reklâmını yapmak yasal olarak bir suçtur ve benzer yayınlar bilinçsiz ilaç kullanımının yayılmasında önemli bir nedendir. □

HASTALIK TEŞHİSİNDE ATEŞBÖCEĞİ

Kaliforniya'daki Amgen Biological Firması'nın genetik yollarla ürettiği ve piyasaya sürdüğü maddenin, ateşböceğindeki Lusiferin enziminin gördüğü görevin aynısını yerine getirdiği tespit edilmiştir. Ateşböceğindeki bu enzimin fonksiyonu sonucu soğuk (etrafa ısı yaymayan) bir ışığı oluşturduğu bilinir. Araştırma heyeti içerisinde bulunan bilim adamlarından Lawrence M.Batt'a göre, elde ettikleri madde ile idrar yolu enfeksiyonuna anında teşhis konulabilecek.

Alınan bir idrar örneğine yeni üretilen madde ile ateşböceğinde bulunan Lusiferin ilâve edilmesi, bünyesinde adenosin trifosfat içeren ve enfeksiyona sebep olan bakterilerin görünür hale gelmesini sağlıyor. Gerçi idrar tahlili yapmak suretiyle de bir teşhis mümkün görülebilir, büyük çapta zaman kaybına neden olduğu bilinmektedir. Oysa ateşböceğinden sağlanan enzim vasıtasıyla, bu işin birkaç dakikada yapılabilirdiği belirtilmektedir.

Hobby'den çev.: Abdullah YILMAZ